

DIEGO DE ESTRADA ȘI INFORMAȚIILE SALE DESPRE TRANSILVANIA

OANA ANDREIA SÂMBRIAN*

Despre Diego de Estrada am publicat în trecut diverse materiale prin intermediul cărora am prezentat variate fragmente referitoare la experiența sa transilvăneană¹, motiv pentru care de această dată, vom relua, pe scurt, povestea sa, aceasta regăsindu-se mult mai detaliat în materialele amintite. În acest nou articol, dorim să dăm glas informațiilor referitoare la Transilvania, traduse din originalul spaniol² și limitând intervenția comentariilor noastre, astfel încât detaliile înfățișate să poată fi utilizate de către orice cercetător interesat. Ținem să precizăm că din momentul în care am redactat acest articol și până în prezent, a apărut cartea *Imaginea Transilvaniei în Spania în timpul războiului de treizeci de ani*, unde am integrat și informațiile din lucrarea de față³.

Acestea fiind spuse, reamintim câteva date, tot pe scurt, despre Diego de Estrada, astfel încât cei care nu au parcurs materialele citate să își poată face o idee despre natura informațiilor traduse ulterior, dar și despre atitudinea părintitoare pe care Estrada o avea, aceasta fiind esențială pentru a înțelege unghiul din care narează evenimentele.

Diego de Estrada (1589-1647) s-a născut la Toledo, în anul 1589, și a început încă de tânăr să își redacteze memoriile, bazându-se pe niște documente ale familiei ce îi atestau originea nobiliară⁴. Autobiografia sa, *Comentarios del*

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: oana.sambrian@gmail.com.

¹ Oana Sâmbrian, „Política, guerra y ocio: la experiencia transilvana de Diego de Estrada a la luz de sus propias memorias”, în Julio Vélez Sainz, Antonio Sánchez Jiménez (coord.), *El teatro soldadesco y la cultura militar en la España imperial*, Madrid, Ediciones clásicas, 2015, pp. 139-153; Eadem, *Convergențe româno-spaniole de la Renaștere la Modernism*, București, Editura Academiei Române, 2013, pp. 59-74 (capitolul „Diego Duque de Estrada la curtea lui Gabriel Bethlen”); Eadem, „El valido, ¿*imago Regis*? El poder de la instrumentalización entre el arte y la literatura”, în *Theatralia 12* (2010), *Teatro y Siglo de Oro. Homenaje a Maria Grazia Profeti*, Vigo, Academia del Hispanismo, pp. 57-71; Eadem, „Corpus grațios: arta seducției la curtea lui Gabriel Bethlen în Comentariile lui Diego de Estrada”, în *Incursiuni în imaginar. 4. De la corpul imaginat la corpul reprezentat (Cu șapte lucrări plastice realizate de Stefan Orth)*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2010, pp. 221-234.

² Pentru traducerea noastră, am folosit ediția *Diego Duque de Estrada, Comentarios del desengañado de sí mismo. Vida del mismo autor*, edición de Henry Ettinghausen, Madrid, Castalia, 1983.

³ Oana Andreia Sâmbrian, *Imaginea Transilvaniei în Spania în timpul războiului de treizeci de ani (1618-1648)*, Craiova, Editura Sitech, 2015, pp. 76-107.

⁴ În textul conferinței noastre, „Conceptul de noblețe în *Comentariile* lui Diego de Estrada”, prezentat în septembrie 2015, la Universitatea Carlos III (Madrid), ce urmează să se publice în 2016, atrăgeam atenția asupra elementelor care ne fac să credem că această origine nobiliară este inventată.

desengañado de sí mismo, prueba de todos estados y elección del mejor dellos, a fost pentru mult timp un text ignorat, în ciuda faptului că avem de-a face cu o înșiruire de memorii care pot fi interpretate atât din punct de vedere stilistic, cât și istoric, grație multiplelor informații pe care *Comentariile* le conțin. Autobiografia se compune din 19 părți, în cadrul cărora sunt reclădite toate etapele vieții lui Estrada. Henry Ettinghausen, exegetul memoriilor militarului spaniol, în a cărei ediție *Comentariile* vedeau lumina tiparului în 1983, atrăgea atenția asupra faptului că ducele spaniol încerca prin orice mijloace să se autopezinte drept un personaj suprauman, astfel încât relatările sale trebuie analizate cu maximă luciditate.

Diego de Estrada întruchipează, din punctul nostru de vedere, imaginea perfectă a călătorului modern, care circulă dintr-o țară în alta, ținând un „jurnal” al experiențelor avute. Chiar dacă atitudinea este de călător modern, nu putem afirma același lucru și despre motivul care îi inspiră călătoria, care pentru călătorul modern s-ar traduce prin dorința de cunoaștere; Estrada devine fugar în urma asasinării femeii iubite și a celui mai bun prieten al său, pe care îi surprinde împreună. Acest eveniment este detonantul incursiunilor sale de-a lungul unei bune părți a teritoriului european, ajungând, în cele din urmă, la curtea principelui Gabriel Bethlen.

Cronologia și calendarul evenimentelor din Transilvania sunt extrem de bine întocmite de către Estrada, putând fi rezumate după cum urmează: în anul 1627, părăsește Veneția pentru a veni în Transilvania, de acolo plecând ulterior spre Ungaria; traseul urmat este Lugoj (5 ianuarie 1628), Timiș, Caransebeș (6 ianuarie), Orăștie, Vinț (15 februarie), pentru ca la 16 februarie 1628, să ajungă la Alba Iulia, unde a rămas până la moartea principelui Gabriel Bethlen.

Natura relatărilor sale este de două feluri. Pe de o parte, avem de-a face cu evenimentele ce se încadrează în sfera credibilului și a evenimentialului istoricesc, iar pe de alta ne confruntăm cu o serie de relatări prin care spaniolul încearcă să își legitimizeze originea nobiliară, unul dintre leitmotivele operei sale, în general, prin redarea unor detalii mai puțin credibile ochiului critic.

În ceea ce privește partea credibilă a relatării sale, spaniolul realizează mai întâi o creionare a vieții de curte de la Alba Iulia, Estrada primind de la Bethlen sarcina de a se ocupa de organizarea petrecerilor. Luăm astfel la cunoștință introducerea pentru prima dată în spațiul românesc a elementelor de ceremonial festiv spaniol. Între *sarao*, *alta*, *baja*, *pavana* și multe alte dansuri spaniole tipice pentru perioada respectivă, curtea transilvană este inițiată, se pare, de către Estrada, în câteva dintre aspectele ce compun tipicul *loisir* de secol XVII în Peninsula Iberică. Totodată, Estrada face considerente de ordin istoric la adresa Transilvaniei, așa cum se întâmplă atunci când se referă la felul în care Gabriel Bethlen a ajuns principe, la regimul tiranic instaurat de Gabriel Bathory, predecesorul lui Gabriel Bethlen, ceea ce l-a dus la pierzanie, deschizându-i drumul către putere celui din urmă: „Cu scopul de a le lua orașele spre a-i fi lui de folosință ca să fie cele mai frumoase ale curții sale, a intrat cu forța în Sibiu, cel dintâi dintre orașe, sub pretextul de a trece în revistă oamenii apti de lupta pentru acea campanie, a încercuit Brașovul, oraș și fortăreață puternică, unde s-a dat o crâncenă bătălie.

Aceștia au trimis ambasadori la Marele Turc, plângându-se de înșelăciune, și alături de plângerea lui Bethlen, a fost de ajuns pentru a porni războiul. Turcul l-a chemat și i-a spus: „Tată Bethlen, vrei să fii principe al Transilvaniei și să îți speli onoarea? Eu îți voi da 20.000 de turci călare. Mergi și încoronează-te”.

Înainte de cucerirea Sibiului, principele luase măsuri represive împotriva catolicilor, încălcând privilegiile Clujului. Prin urmare, cucerirea Sibiului, între 1610-1613, fusese o consecință firească a măsurilor de slăbire și chiar de eliminare a Stărilor, ceea ce i-a determinat pe sași și pe o parte a nobilimii să transforme Brașovul în centrul rezistenței împotriva principelui Báthory⁵. De altfel, asemeni omologilor europeni, principii Transilvaniei au încercat să își mărească puterea, existând cazuri când au intrat în conflict cu Stările, acestea din urmă rămânând însă până la sfârșitul principatului un factor pe care principii nu puteau să îl ignore⁶.

Estrada realizează, de asemenea, observații și pe baza motivelor pentru care Gheorghe Rakoczi I se simțea îndreptățit să conducă Transilvania: „Motivul era că tatăl său, contele de Racoczi, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, fusese ales principe al Transilvaniei, pe care a luat-o în primire și a condus-o; și murind acesta câțiva ani mai târziu, a rămas acest copil atât de mic încât, nefiind apt să guverneze, l-au ales pe Bator Gabor, fiul lui Andrei Bator, la care ne-am referit mai înainte, ucis din porunca lui Bethlen Gabor sau a soției sale, după cum se spune, și astfel s-a încoronat. Acum, reapărând acest Racoczi, a luat [Transilvania] prin forța armelor și cu acordul Marelui Turc”.

După ce ne-am situat mai întâi în sfera credibilului, ne continuăm periplul de analiză a informațiilor lui Estrada cu o incursiune în sfera „mai puțin probabilului” de tip narativo-literar. Așa cum atrăgea atenția Ettinghausen în ceea ce privește preluarea cu măsură a detaliilor lui Estrada, opinie redată și în debutul introducerii noastre, o exegeză, fie ea și de suprafață a informațiilor înfățișate, probează caracterul exagerat pe care acestea le îmbracă uneori. Astfel, ducele de Estrada face aluzie, în repetate rânduri, la o relație amoroasă platonică între el și soția lui Bethlen, Ecaterina de Brandenburg, relație pe care nici nu o dezmente, nici nu o confirmă în totalitate, în virtutea unui cavalerism pe care vrea să și-l atribuie cu orice chip, dar despre a cărei existență lasă o mulțime de piste.

O altă o informație extrem de puțin credibilă este cea conform căreia Bethlen ar fi fost, în secret, catolic („După câte spunea principele câteodată, îi promisese împăratului să fie catolic, ceea ce și era, dar că dacă s-ar fi știut, l-ar fi ars și i-ar fi dezmoștenit pe ai săi”), când de fapt era cunoscut pentru acțiunile sale pro-reformate și pentru orientarea calvinistă, ceea ce a determinat poziționarea sa, în timpul Războiului de 30 de ani, de partea principilor protestanți, atrăgându-și astfel criticile vehemente ale omului politic și totodată scriitor spaniol baroc, Francisco de Quevedo, care îl critica pe Bethlen în mod deschis în *Mundo caduco* și, mai voalat, în piesa de teatru *Cómo ha de ser el privado*.

⁵ Szegei Edit, *Constituirea și evoluția principatului Transilvania (1541-1690)*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. II (de la 1541 la 1711), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2007, p. 116.

⁶ *Eadem*, p. 120.

Eugen Denize își ridică și el semne de întrebare asupra uneia dintre relatările lui Estrada, privitoare la o posibilă alianță antiotomană, de care Bethlen nu ar fi fost străin: „Problema era că dacă ar fi avut încredere în împărat, ceea ce nu era cazul, ar fi vrut să mă trimită în Spania ca ambasador și, dacă, Regele Catolic va fi vrând să îl ajute, ar fi fost sigur că putea să ajungă la Constantinopol și să îl cucerească de la turci, al căror sultan nu era cel care îl ajutase să devină principe, ci succesorul său, cu care se înțelegea foarte rău din cauza actelor sale de tiranie”.

Desigur că, analizând desfășurarea evenimentelor din decursul Războiului de treizeci de ani (1618-1648), fiind cunoscut faptul că numirea ca principe a lui Gabriel Bethlen înăsprirea relațiile cu Habsburgii, aceștia efectuând incursiuni în Transilvania, soldate cu ocuparea mai multor cetăți importante precum Chioar, Tășnad și Ecsed, la care s-a adăugat campania de denigrare a lui Bethlen, ne vine greu să credem că, dintr-o dată, principele ar fi putut reveni la sentimente mai bune. În aceste condiții, Denize se întreba pe drept despre veridicitatea existenței unui astfel de proiect⁷.

Cert este că indiferent cum am încerca să o abordăm, relatarea lui Estrada prezintă elemente controversate ce trebuiesc preluate cu atenție sporită de către istoric și de către cititor în general. Însă, în ciuda acestor neajunsuri, descrierile sale constituie o apropiere interesantă a mentalului spaniol de realitățile transilvane, încadrându-se într-un curent imagistic pe care Spania îl dezvoltă cu precădere începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea asupra spațiului românesc⁸.

Reproducem în continuare fragmentele referitoare la spațiul transilvan, în speranța că ele vor suscita interesul pentru viitoare interpretări.

PARTEA A TREISPREZECEA

După trei luni de ședere la Padova, a sosit un ambasador al principelui transilvan, stăpân pe mare parte din Ungaria, cel mai mare prinț din Europa, pentru a negocia cu republica, și pe când se afla acolo, a spus: „Dacă Înălțimea sa, principele meu, ar avea un om ca acesta, ar fi fericit”. De asemenea, mi s-a spus că vroia să mă ia cu el, însă neștiind cum aveam să se desfășoare lucrurile, nu am vrut să mă mișc. Patru luni mai târziu s-a întors ambasadorul, cerând cincizeci de persoane și în special, pe mine⁹ [...] Mult s-au necăjit discipolii mei de plecarea-mi, vorbindu-mi de asprimea drumului prin Turcia, de sălbăticia acelor unguri și de cruzimea aceluia principe; eu însă am considerat că acela care-și caută norocul trebuie să înainteze curajos, chiar de-ar fi să meargă în Infern. [...] ¹⁰

Am ajuns la Lugo¹¹, primul oraș al Ungariei, aflat deja sub jurisdicția principelui transilvan și am traversat râul Timiș¹², de la care își ia numele

⁷ Eugen Denize, *Relațiile româno-spaniole până la începutul secolului al XIX-lea*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2006, p. 100.

⁸ Vezi Oana Andreia Sâmbrian, *Convergențe româno-spaniole de la Renaștere la modernism*, București, Editura Academiei Române, 2013, unde sunt dezbătute pe larg avizele, lucrările și piesele de teatru de secol XVII, ce fac referire la spațiul românesc.

⁹ În continuare, Estrada narează felul în care trăia la Veneția.

¹⁰ În continuare, este prezentată suita cu care Estrada este condus la plecarea din Veneția.

¹¹ În original, Lugo. Notă marginală: la 5 [ianuarie, n.n.]

¹² În original, Temis.

importantul oraș la care ne-am referit și care, datorită forței și dimensiunilor sale, împarte cele două jurisdicții ale lui [a principelui Transilvaniei], acționând deopotrivă ca șant și ca zid. Am ajuns la Caransebeș¹³, oraș catolic și graniță cu turcii, unde locuiesc oameni viteji și războinici puternici. Am ajuns la Marmora¹⁴, în ai cărui munți se sfârșește Ungaria și începe Transilvania, mândră și grozavă în ale vânatului. Am ajuns la orașul Sfintei Marii¹⁵, la Saxopoli¹⁶ [Szászváros, Orăștie], locuit de sași. Am trecut râul Vanisio, de întindere medie¹⁷; râul Mureș¹⁸, ce curge în apropiere de orașul anabapțiștilor care se botează de două ori și locuiesc la comun, împărțind totul în mod egal, bunuri, haine, hrană și lucru, fără ca niciunul să trândăvească, să conducă și să se bucure de privilegii. Am ajuns la curtea și reședința principelui, numită de antici și de latini Alba Iulia, în germană Waisseburg, care înseamnă același lucru, de unguri Coloșvar și, cunoscută, în mod tradițional, ca Bălgrad¹⁹.

Acolo am ascultat mult așteptata sfântă slujbă și, negăsindu-l pe principe, am mers preț de patru zile până la îndepărtatul Făgăraș, castel și fortăreață întărită, reședință regală, unde își petrecea iernile din comoditate. Am ajuns [acolo] la exact două luni după ce am părăsit Veneția²⁰; ne-am odihnit toată ziua și la orele două a început audierea călugărilor iezuiți; în total eram o sută șase gentilomi: doi nemți, doi francezi, un italian și cu mine, doi astronomi, doi medici, patru iezuiți, opt zugravi, patru specialiști în ridicarea de statui, șase meșteri sticlari, zece muzicanți, trei farmaciști, doi argintari, cinci negustori, care în total făceau cincizeci și cu slujitorii, o sută. Noaptea au fost chemați în audiență gentilomii, medicii și astronomii, și ne-au pus să așteptăm într-o încăpere mare, unde cina [principele].

A apărut principele și dimpreună cu el, principesa, cu multe bijuterii și nestemate, pentru a-și arăta marea, iar noi ne-am gătit cât am putut mai fastuos. Mai mulți nobili ne-au urat bun venit în limba latină, cu multă sollicitudine. Principele s-a uitat la toți și, în timp ce ne făceam plecăciunile, m-a arătat cu degetul, spunându-i principesei: acesta-i spaniolul! Ne-am apropiat să îi sărutăm mâna, pe care mi-a întins-o, punându-și brațul peste al meu. Li s-a adresat medicilor, spunându-le unde trebuiau să se așeze la masă, iar astronomilor le-a adresat două cuvinte. S-a spălat și s-au așezat. Lângă el avea o cupă de argint, de o *azumbră*²¹, plin cu vin fin de Tockay, asemănător celui de San Martin, și în timp ce bea cu o altă cupă dintr-un *cuartillo*²², a ordonat să i se ridice capacul, spunând: „Închin un pahar în cinstea puternicului rege al Spaniei”. M-am sprijinit într-un genunchi în timp ce el bea; mi-a poruncit să mă explic, zicând că, atâta timp cât merita un toast al său, puteam să beau în picioare. Am făcut-o cu mult respect, ridicând paharul în sănătatea lui și a principesei; a poruncit să-mi fie dat paharul cu care toastase el, iar eu am băut. Cina și conversația erau pe sfârșite și, o dată ce

¹³ Notă marginală: la 6 [ianuarie, n.n.]

¹⁴ În original, Marmore. Notă marginală: la 10 [ianuarie, n.n.]

¹⁵ Notă marginală: la 11 [ianuarie, n.n.]

¹⁶ Notă marginală: la 13 [ianuarie, n.n.]

¹⁷ Notă marginală: la 15 [ianuarie, n.n.]

¹⁸ În original, Moreset.

¹⁹ În original, Belgrado.

²⁰ Notă marginală: la 22 ianuarie 1628.

²¹ *Azumbre*, unitate de măsură pentru lichide de aproximativ doi litri.

²² *Cuartillo*, unitate de măsură pentru lichide echivalentă unui sfert de *azumbre*, aproximativ 504 ml.

nobilii s-au retras, a mers să se culce, poruncind ca eu să vin să îmi iau în primire slujba, dezbrăcându-l. Mi-a plăcut felul în care era servit pe farfurii de argint, și, o dată întins în pat, am împăturit hainele pe care le-am așezat pe biroul său, cu multă promptitudine și politețe. Principele își privea servitorii ca și cum le-ar fi spus: „Luați aminte!”.

După ce toate s-au sfârșit, principesa s-a retras în camera sa, iar eu, sprijinindu-mă într-un genunchi, i-am sărutat mâna, pregătindu-mă să plec. A sosit *sumiller de corps*²³ pentru a trage draperia și mi-a poruncit să o fac eu. M-am retras făcându-mi plecăciunile; m-au însoțit în camera mea, situată la două camere distanță de cea a principelui, primind poruncă să vin să îl dezbrac și să îl îmbrac dimineața și noaptea; căci astfel poruncise în limba lui atunci când sfârșisem a-l dezbrăca, iar eu nu înțelesesem. Am dormit mulțumit și de dimineață au intrat cei doi slujitori ai mei să mă îmbrace, cu serviciul de argint. M-am îmbrăcat și am mers în camera principelui, cu alte haine și cu podoabe noi; principele s-a trezit și a trimis după mine, și după ce am făcut plecăciunile și i-am sărutat mâna pe care mi-a întins-o el însuși, mi-a spus într-o limbă latină fără cusur cât de mult s-a bucurat să mă cunoască, căci auzise multe despre mine, despre îndeletnicirile și metodele mele și, cunoscând credința acestui popor, dorea să profite de ea, întrucât supușii săi erau lipsiți de credință, astfel încât într-un an muriseră trei conducători, iar el reușise să se mențină timp de 14 ani datorită curajului și prudenței sale. Eu i-am oferit-o [credința mea] și după ce am vorbit despre călătorie, s-a ridicat și s-a îmbrăcat, ajutat de paji și de mine, și în timp ce se pregătea, au intrat ceilalți. Am depus jurământul de credință cu multe ceremonii; mi s-a dat o locuință aparte, cu toate facilitățile; și tot astfel cum gentilomii făceau cu rândul săptămânal, eu îl ajutam în permanență să se îmbrace și să se dezbrace. Rația mea era de două găini pe zi, un gânsac, șase libre de carne, o *azumbră* și jumătate de vin, patru pâini albe și opt negre. A poruncit să mi se dea zilnic cele trei feluri de mâncare de la masa lui și tot în aceea zi i-au adus știfturile. A ieșit să le vadă și m-a întrebat care mi se părea cel mai potrivit pentru el; am ales și după amiază l-am găsit la mine în prag, poruncindu-mi să cer îmbunătățirile ce-mi vor fi pe plac.

Astfel, colegii mei gentilomi francezi, nemți și italieni erau foarte mulțumiți de mine, încât păreau uimiți să mă vadă devenind în scurt timp stăpân al palatului, aflat în grațiile principelui și beneficiind de favorurile lui. [Principele] a fixat orarul lecțiilor și, în cadrul lor, neexistând niciun impediment, mă chestiona asupra modurilor, obiceiurilor și manierelor din Italia și Spania, căci eu mă pricepeam să explic, iar lui îi plăcea, răspundea și mă întreba. Și așa ne-am întreținut până la carnaval, căci convocând Stările sau Cortesurile, a vrut să plece la Alba Iulia sau Bălgrad, reședința și curtea sa, și pentru asta a impus, atât celor din salon, cât și celorlalți cum trebuiau să servească în sală, la masă și la bucătărie în felul în care se servea la noi, ceea ce nu a fost tocmai simplu. Au început pregătirile pentru serbările dedicate Cortesurilor și carnavalului. La primul *sarao*²⁴, mi s-a poruncit să dansez precum ceilalți nobili, iar prințesa mi-a dat-o pe favorita sa, mare doamnă și fată de 15 ani, care de aici înainte mi-a fost damă. Această doamnă era baroană peste șapte orașe mărețe, însă din pricină că tatăl ei era luteran, îi fuseseră luate de către împărat; acesta fusese pus sub ocrotirea

²³ *Sumiller de corps*, oficiu în a cărui slujbă se află asistența personală a regelui pentru a-l îmbrăca și dezbrăca.

²⁴ *Sarao*, dans de grup, practicat la curtea spaniolă.

principelui, unde a și murit, și astfel a rămas fata aceasta cu prințesa, care era o adevărată binecuvântare, datorită frumuseții, calităților și grației sale. Cu ea am dansat, deci, și văzându-mă principele dansând într-un mod atât de diferit față de națiunea sa de barbari, s-a întors către ei și a spus: „Să recunoaștem că suntem barbari”. Și mi-a trimis vorbă că prințesa îmi cerea să dansez singur. Am făcut cum mi s-a poruncit, executând o *gallarda*²⁵ cu mulți pași, *mudanzas*²⁶ și piruete și la final cincizeci de tumburi; și să nu vă mire, căci în ziua când m-am însurat am făcut peste o sută. Bucuria principelui a fost atât de mare încât m-a îmbrățișat, iar ceilalți nobili au făcut la fel, întrucât nu mai văzuseră pe la ei astfel de dansuri.

După masă am fost chemat în camera principesei, unde se afla și principele. Prințesa m-a rugat să o instruiesc la unele dansuri pentru a le executa mai bine, precum *pavana*²⁷, *alta*²⁸, *baja*²⁹, *turdión*³⁰, *rastro* și *gallarda*³¹ și *canario*³², iar principele mi-a cerut să mă ocup personal de serbări. Așa am și făcut, propunând un dans la care să participe șase domni și șase dame – prințesa de Brandenburg, frumoasa evreică și nepoata Contesă, împreună cu soțiile fratelui și nepotului principelui; domniile au fost cei doi nepoți ai principelui și cumnatul său, contele Ștefan, și Racoczi și cu mine.

În timpul dansului ne-am dispus astfel încât am format literele numelui principelui, ceea ce s-a executat cu mare precizie și a fost aclamat ca un lucru nemaivăzut. I-am învățat *gallarda* și pașii pe cei 24 de pași; toți erau de rang înalt și foarte frumoși, și am dansat *el baile de la barrera* și un joc de război, execut în ritmul diverselor instrumente și trompete, tamburi, tromboane, flajeolete, corni, fagoturi, instrumentele cântând foarte tare, iar trompetele și tamburii foarte suav și dulce, astfel încât, împreună se armonizau perfect.

Între timp, intrau în scenă cei 24 de pași, cu hainele lor frumoase și extrem de scumpe, în pași încrucișați de *gallarda*, cu torțe în mâini. Și după fiecare pas încrucișat, o *mudanza*, pe care au executat-o foarte corect, atât la început, cât și la sfârșit, și din când în când câte o reverență, și apoi au ieșit în aceeași ordine în care intraseră. Instrumentele s-au oprit și în sunetul războinic al tamburilor, a început al doilea val de intrări, cu bastoane și scuturi, la galop ca pe cai, care după ce și-au executat piruetele sincronizat, s-au împărțit în șase escadrile care s-au atacat cu bastoanele, pe care le-au aruncat cu atâta îndemânare, încât niciuna nu și-a greșit ținta, nici nu s-a ieșit din ritm. Odată sfârșit jocul, a ieșit un taur fals. S-au folosit sulite cu vârf de lemn, s-a recurs la loviturile de lance și la matadori, toate aceste făcându-se în atâta ritm și haz, încât în ciuda faptului că taurul arunca în mod intenționat pe unii dintre cavaleri peste dame, totul se desfășura într-o atmosferă de sărbătoare și bună dispoziție, însoțită de strigăte și aclamații. Sala era foarte spațioasă, fiind cea mai mare dintre câte am văzut în locuința vreunui rege sau pontif; prin urmare, era loc pentru toți. Apoi zarva și râsetele au încetat, și între timp cavalerii s-au pregătit pentru intrarea parapetului, pe care l-am

²⁵ *Gallarda*, specie de dans a școlii spaniole, caracterizată prin faptul că era foarte grațios.

²⁶ *Mudanzas*, număr fix de mișcări executat în ritm cu muzica.

²⁷ *Pavana*, dans spaniol, grav și solemn, în care mișcările se făceau încet.

²⁸ *Alta*, dans interpretat în ritm cu instrumentele de către toți participanții. Un fel de sincron modern.

²⁹ *Baja*, spectacol teatral, unde acțiunea era reprezentată prin intermediul mimicii și al dansului.

³⁰ *Turdión*, varietate de dans, derivată din *gallarda*.

³¹ *Gallarda*, specie de dans a școlii spaniole, caracterizată prin faptul că era foarte grațios.

³² *Canario*, tip de dans în care ritmul muzicii se ținea bătând din picior.

poziționat în mijloc, iar ei și-au făcut apariția cu lăncile spintecând aerul în sunetul instrumentelor, și la auzul muzicii războinice a tamburilor, a început turnirul, spre deliciul tuturor, care s-a încheiat cu o devălmășie încrâncenată, după care a început un *sarao*.

Multe mângâieri și cadouri mi-au fost dăruite în acea noapte, iar principele mi-a oferit un costum de brocart, cu capă, indispensabili, *ropilla*³³ și *jubón*³⁴ cu garnitură de aur, ce era al lui, și costa 300 de scuzi; contele, nepotul său moștenitor, mi-a dăruit un cal turcesc frumos învestmântat, o frumusețe de animal; contele Petre, cel mai mic și cel mai iubit, care fusese în Italia și Franța, mi-a dăruit costumul cu care intrase să îi sărute mâna regelui. Dar peste toate, a fost imensul favor făcut de principesă, care smulgându-și trei pene mici și groase de la pălărie, una albă, alta roșie³⁵ și alta albastră, cu un trandafir de diamante, a trimis-o pe doamna de Esternemberg să mi-o prindă la pălărie. Principesa m-a cerut pe post de gentilom, iar principele a fost de acord cu condiția să îl servesc în continuare. Mi s-au dublat rațiile și felurile de mâncare. La curtea sa se afla întreaga nobilime din regat: 13 conți, trei principii și 73 de baroni, vasalii săi.

Principele era temut și iubit, drept în ale guvernării, apărător al vasalilor săi, îngăduitor și milostiv; le ierta repede injuriile, dar nu și ofensele aduse justiției; și pentru că acum e momentul să spun câte ceva despre nașterea și viața sa, o să fac o digresiune în povestea mea. Cât privește aspectul fizic, principele era de statură înaltă, dar cu un corp foarte bine proporționat, mai ales picioarele, puternic și abil, cu fața lată, fruntea înaltă și netedă, ochii mari, pătrunzători și severi când era calm și cruzi când era supărat; sprâncenele îi erau arcuite și stufoase, gura mare, buzele căzute, dinții rari și mari, barba înspicată și mare, lat în piept și spate, mai îngust în mijloc, cu un aspect sever și impunător, excelent călăreț, mare dansator în felul său, binevoitor la masă, simpatic la conversație, serios la audiențe și hotărât în cadrul consiliilor. Numele său era Bethlen Gabor, adică Gabriel Bethlen, căci ei își spun întâi numele și apoi prenumele.

Descindea din unul dintre cei patru căpitani care au venit în Sciția să populeze acest teritoriu, și au ocupat o provincie numită Stulia, azi chemată Sivelia, în inima Transilvaniei, care în zilele noastre este în totalitate catolică, formată din nobili care dețin ceva pământuri pe aceste meleaguri; și în acea regiune, principele este numit conte, fiindcă s-a născut acest principe dintr-un baron ce avea două castele prăpădite, mai degrabă sărac decât bogat, mai având și două locuri și câteva orașe mici. A fost soldat în Ungaria, având în subordinea sa trei cavaleri, și datorită curajului, principele său l-a numit căpitan de armată împotriva turcilor. Pe timp de pace a vrut să cunoască câteva provincii; a trecut în Germania și Flandra și cu această ocazie a văzut Veneția și o parte din Italia. A ajuns să se bucure de mare încredere din partea principelui său, fiind trimis în repetate rânduri de către acesta împotriva principelui Valahiei, pe care l-a înfrânt de multe ori și l-a făcut să plătească tribut. S-a înșurat cu cea mai frumoasă femeie din regat, bogată și semeață; a fost trimis ca ambasador la Marele Turc, unde a

³³ *Ropilla*, haină scurtă, cu mâneci și dublură, de care atârnă alte mâneci independente, și se îmbracă pe corp, peste *jubón*.

³⁴ *Jubón*, haină ce îmbracă corpul de la mijloc în sus, strânsă pe corp, cu falduri scurte care se leagă de indispensabili.

³⁵ Aici ediția lui Ettinghausen înregistrează o greșeală de transcriere, notând „encamada” („înclinat”) în loc de „encarnada” („de culoare roșie”).

locuit câțiva ani în mare stimă, atât a Turcului, cât și a principelui său datorită prudenței și sfaturilor sale, astfel încât Turcul îl numea tată. A murit Andrei Batori, principe drept și bun și i-a urmat Bator Gabor sau Gabriel Bator. Îndrăgostit de soția principelui nostru, l-a ținut cât a putut de mult în Turcia pentru a-și îndeplini scopul nefericit.

Tentativa sa mișelească s-a dus la bun sfârșit prin intermediul unui servitor trădător și al unei servitoare necinstite, care i-au înlesnit intrarea, chiar și în dormitor, unde, intrând, și găsind-o dormind, acoperită doar cu o cămașă, căci de cald ce era nu mai puteai purta și altceva, și odihnindu-se cu fața în sus, și-a săturat poftelile neînfrânate, ceea ce a fost o mare ofensă, având în vedere cât de delicată era doamna și date fiind circumstanțele și faptul că principele era bărbat extrem de puternic, ce putea sfâșia un cal între picioare și avea o caleașcă trasă de doi cai frizoni. Era înalt, robust, bărbat galant și arătos; însă furios, mândru, cărnos, mândru și iubitor de lucruri străine: calități nefaste la un principe. Biata doamnă s-a văzut nevoită să îi scrie soțului, care l-a înștiințat pe Marele Turc, ce s-a arătat foarte nemulțumit de el, căci după ce a luat în primire tronul, a început să se războiască pe față cu sașii care locuiesc în Transilvania, [aflați] sub protecția acelor principii, în șapte orașe puternice, cu o arhitectură frumoasă, ridicate de ei, cu multe castele și orașe, reprezentând politețea și comportamentul agreabil al aceluia regat.

Cu scopul de a le lua orașele spre a-i fi lui de folosință ca să fie cele mai frumoase ale curții sale, a intrat cu forța în Sibiu, cel dintâi dintre orașe, sub pretextul de a trece în revistă oamenii apti de luptă pentru acea campanie, a încercuit Brașovul, oraș și fortăreață puternică, unde s-a dat o crâncenă bătălie. Aceștia au trimis soli la Marele Turc plângându-se de înșelăciune, și alături de plângerea lui Bethlen, a fost de ajuns pentru a porni războiul. Turcul l-a chemat și i-a spus: „Tată Bethlen, vrei să fii principe al Transilvaniei și să îți speli onoarea? Eu îți voi da 20.000 de turci călare. Mergi și încoronează-te”.

Bethlen a acceptat, și luând cei 20.000 de turci călare și cu sprijinul a 10.000 de sași, a intrat victorios în Transilvania. Puțin se îngrijea și puțin îl lua în seamă principele Bathory pe acest nou dușman, chiar dacă îl știa viteaz, orbit de aroganța sa nemăsurată, ce avea să îl ducă la pieire. Dar văzând atâtea victorii și atât de puțină dragoste din partea alor săi din cauza năravurilor sale, s-a retras la Oradea, ultimul și cel mai bun dintre orașele Transilvaniei, a cărui fortăreață este cea mai bună și cea mai mare din întregul regat, căci deja ajunsese Bethlen la Alba Iulia, curtea sa [Făgăraș³⁶, fortăreață deja amintită] și în restul Ungariei. Într-o zi, principele Bathory a ieșit să se plimbe pe marginea unui râu care, atunci când creștea, atingea castelul, iar când nu creștea, lăsa loc cât să treacă o trăsură.

Mergea însoțit mereu de patru nobili și la baza unui turn a întâlnit cinci oameni călare, iar unul dintre ei, prefăcându-se că i se fură boneta, a tras un glonț care i-a străpuns pieptul. Principele Bathory a sărit din trăsură, arătându-se viteaz ca de obicei. Dar neputându-se ține pe picioare, a căzut mort în râu, pe malul său. Ceilalți nobili care se aflau în trăsură au sărit și ei, dar a fost degeaba, căci caii, văzându-l mort, au luat-o la goană. Noul principe, Bethlen Gabor, și-a luat în primire coroana, în pace și spre încântarea întregului regat și cu consimțământul Marelui Turc. Cei cinci ucigași s-au retras la puternicul castel din Uioara de Sus³⁷,

³⁶ În original, Fogaraix.

³⁷ În original, Huybar.

așezat într-un munte solitar, în formă de piramidă, a cărui înălțime pare că vrea să se ia la întrecere cu munții; se urcă cu mare dificultate și pe porțiuni, pe poduri de lemn rabatabile, prin văgăunile munților. Acest loc îi fusese rezervat doamnei luată cu forța de către principele Batory și de acolo au plecat [cei cinci], trimiși de ea ca să îl omoare și aici s-au întors după ce l-au omorât. După ce și-a luat coroana în primire, principele nostru a poruncit ca cei cinci să fie aruncați în prăpastie din înaltul castelului, ca trădători ai stăpânului și ai principelui lor, căci dorința sa era să îl omoare într-o confruntare corp la corp, în bătălie, iar nu să moară de mâini străine. Cu soția sa și-a continuat viața în armonie și iubire, știind-o nevinovată: mai înainte, după cele petrecute, trăise fără să fie văzută la față decât de către un servitor și de o servitoare bătrână. După moartea acesteia, s-a căsătorit cu actuala prințesă de Brandenburg, sora marchizului, elector al Imperiului și soră a reginei Suediei, nepoata împăratului, pe care promisese să o lase moștenitoare dacă va fi murit fără copii. Această tărașenie mi-a fost povestită de către principele însuși, dimpreună cu multe alte lucruri, cu prilejul orelor de limbi: și trecând mult timp de când se terminase lecția, intra și prințesa să ni se alăture. Încheindu-se activitatea Dietei, și-au luat rămas bun nobilii, iar noi am rămas în funcție pe parcursul întregului an, în care principele cunoștea limbile deja bine, căci le exersa mereu cu cei care erau capabili să o facă.

Era anul 1629, iar cel ce se încheiase fusese cel mai fericit, liniștit, primitor și plăcut [an] din viața mea. Don Diego, gentilom al unui principe și al unei principese, cei mai importanți din Europa; profesorul său, preceptor și maestru de ceremonii; favoritul său, [om] bogat, servit, dăruit, dorit drept soț, dacă aș putea să fiu, cu atâtea bucurii, încât nici nu îmi mai aminteam de supărările trecute.

A plecat principele să își viziteze statele, perioadă în care nu s-au organizat decât vânători, festine și plăceri, la care principesa mă ducea pe calul său. Avea 23 de ani, era albă cu ochi și frunte superbă; buza un pic căzută, semn distinctiv al casei de Austria. Urca pe cal și îl călărea ca un bărbat; îmi porunceam să o urmez și de multe ori ne pierdeam de vânători, rămânând singuri. O coboram în brațe de pe cal, pentru că așa îmi porunceam, pentru a mânca din potârnichea pe care o aduceam cu mine, cu două pâinici și un pahar de vin și altul de apă; și așezată pe jos și rupând din potârniche, mânca, punându-mi dumaticatele în gură cu mâna ei, cu mare grație, și cu aceeași dulceață eu le primeam, fără a avea alți martori decât cerul, fără ca modestia-mi să îndrăznească să bată la porțile respectului. Domnița aceasta era foarte jucăușă, într-atât încât, atunci când își lua prin surprindere slugile, le trăgea palme și se ascundea.

În această manieră extrem de comodă am vizitat întreg regatul, întreținându-mă cu dezmierdăriile doamnei de Esternberg și ale frumoasei evreice, care m-ar fi iubit foarte mult, și eu pe ea, dar era atât de copilă, că nu știa de iubire, în timp ce principesa o făcea pe codoașa, fără să știe că eram însurat, și care [principesă] dorea, ca să nu plec, să mă însoare cu aceasta, căreia principele îi dădea trei orașe ca zestre. Într-o zi, evreica m-a aflat îmbrățișat cu frumoasa Arriana Esternberg și într-atâta s-a supărat, încât s-a dus să-i spună principesei cu ochii în lacrimi, fapt de care ea s-a amuzat foarte tare, spunându-i: „Dacă tu nu-i arăți dragoste, ce-i rău în faptul că o caută?” [Ea] a răspuns: „Vai, stimată doamnă, nu mi-a venit a crede până nu l-am văzut în brațele alteia. Alteța Voastră să îl certe, căci știu că de acum înainte am să îl iubesc”.

Atât de bine îmi mergeau lucrurile când a venit un ambasador de la Veneția, iar Alteța Sa m-a trimis ca să îl întâmpin și să organizez ceremoniile cuvenite. Așa am făcut, prima audiență a avut loc de dimineață și a luat masa cu principele și cu alți nobili în public, cu muzică și banchet solemn. Principele mi-a poruncit să îi servesc de băut, lucru nemaîntâlnit, căci niciodată nu se încredea în străini. La discursul de la masă, ambasadorul a început a rosti, cu o neobrăzare neobișnuită, cuvinte jignitoare la adresa regelui Spaniei, vorbind despre statele, legile, obiceiurile și natura sa cu ironie. Eu îi serveam băutura principelui, către m-a privit, văzând că sunt palid și îmi tremură mâna. Ne fiind cele auzite de la ambasador pe placul principelui, întrucât de multe ori se arătase favorabil regelui și băuse în sănătatea sa la mai multe banchete, numindu-l monarh puternic, [când] am luat ceașca, el mi-a spus: „Am uitat de toast”. „Nu îmi arde de asta”, i-am zis, dar ca să îi răspund ästui, da; și mă uimește ca la masa unui principe străin să îndrăznească un ambasador, căruia îi revine ca ministru să folosească limbajul cuvenit când vorbește despre astfel de monarhi, să se refere cu vorbe atât de ireverențioase la cel mai mare rege al lumii. Alteța Voastră este capabilă să judece (căci a auzit de la alții de diverse nații, cum în prezența voastră au lăudat guvernul, mila, grija, credința și obiceiurile [regelui Spaniei], ce sunt exemple demne de urmat lumii întregi, precum și ordinea, sfatul, curajul și armele), departe de falsitatea și minciunile pe care le rostește ambasadorul. Și dacă nu s-ar fi aflat la masa Alteței Voastre, aș fi acoperit pământul cu sângele lui și i-aș fi smuls limba mincinoasă și aș fi aruncat-o la câini; iar Alteța Voastră să îmi taie capul de nu l-oi face să se dezică în bătălie, fapt pentru care, cu respectul cuvenit, îl provoc la duel cu armele ce-i sunt mai pe plac.” Ambasadorul a rămas ca un mort, căci nu credea să îl audă vreun spaniol, fiindcă eu îi vorbisem în italiană atunci când îl întâmpinasem. „Mergeți – mi-a spus principele, căci e de ajuns că se află în prezența mea”. „În prezența ambasadorilor, regilor și principilor – am spus eu –, cavalerii trebuie să apere onoarea regilor și a stăpânilor lor. După ce-l voi fi ucis pe acest [individ] în bătălie, voi veni la Alteța Voastră să îmi tăiați capul pentru îndrăzneala mea”.

Am plecat, iar ambasadorul a spus: „Știți, Alteța Voastră, sunt ambasador și nu se cade să fiu disprețuit în prezența dumneavoastră.” „În aceeași prezență – am replicat eu, Excelența Voastră l-a disprețuit pe regele Spaniei, cel mai mare rege din lume, și nu m-ați respectat”. S-a așternut tăcerea, iar eu am plecat acasă și am ordonat să îmi fie rânduite hainele și calul pentru a pleca la graniță, unde [urma] să îl aștept ca să-lucid.

S-a sfârșit masa, fără să se mai menționeze subiectul, iar principele a întrebat de mine. Au trimis să mă caute, și văzându-mă chitindu-mi hainele, fără să-mi zică nimic, au mers să-l informeze pe principe, care a trimis după mine pe un căpitan al gărzii, cu majordomul cel mare și încă șase cavaleri. M-am dus și i-am înmănat principelui documentele mele, ca să îi dau de înțeles că eram foarte în măsură să sfidez pe orice domn sau nobil. Mi-a răspuns cu înțelepciune că ambasadorul era reprezentantul stăpânului său și că nu se putea sfida un împărat, rege sau principe.

„Dar nici nu se poate, am replicat eu, Alteță, să i se știrbească reputația unui rege, căci dacă el își reprezintă republica pe post de ambasador, și eu îmi reprezint regele drept căpitan al său și de aceea doream să merg în alt regat unde asta să nu însemne nimic și să fim egali”. Principele mi-a poruncit să intru în camera principesei și, chemându-l pe ambasador, i-a spus că dacă nu mă va

împăca, va scrie republicii despre proastele sale maniere, spunându-i totodată că eu eram genul de om ce nu-l va lăsa să se înapoieze viu. S-a temut și s-a abținut, și astfel, în prezența tuturor, a spus cu privire la cele afirmate la masă că nu știa mai multe, doar ceea ce auzise de la persoane în care nu te puteai încrede, vorbind mai mult ca să facă conversație, considerându-l pe rege extrem de drept, creștin și milostiv, iar restul era minciună. Principele mi-a spus că lua onoarea regelui și a mea asupra lui, poruncindu-mi să nu părăsesc palatul, pedeapsa fiind moartea, până când nu îmi va fi poruncit altfel.

Partea a XIV-a³⁸

Am trimis vorbă principelui să i se spună alteței sale că nu putea să îmi impună o astfel de pedeapsă, căci nu eram nici vasalul, nici soldatul său. Mesajul l-a nemulțumit pe principe și în acea noapte a trimis după mine ca să îl dezbrac și am dezbătut pe larg subiectul. Îmi asumam răspunderea pentru îndrăzneala mea, pentru neobrăzarea de care dădusem dovadă în prezența sa, pentru picanteriile expuse la vedere, pentru nesocotirea ordinelor sale, pentru puțină dragoste pe care i-o arătam, dorind să plec când el credea că aveam să mor în serviciul său. Cunoșteam firea principelui pentru că atunci când se supăra, porunca să i se taie capul și celui mai important dintre nobili, chiar în încăperea în care se afla și în prezența sa, așa că am tăcut. M-a întrebat de ce nu-i răspundeam. Eu i-am spus: „Doamne, am multe motive să vă dau, extrem de libere; dar nu știu dacă Alteța Voastră este în măsură să le asculte.” Mi-a răspuns că da, așa că am continuat, spunând că „istoria ne demonstrează că sfidările s-au făcut mereu în prezența împăraților și a regilor, căci legea nobililor spune că jignirile cavalerilor nu sunt de natură civilă, așa cum se întâmplă în cazul țaranilor, ceea ce se traduce în pedepse pecuniare, spre deosebire de noi, drept pentru care este permisă sfidarea la duel cu permisiunea principilor”; așa că Alteța Voastră nu trebuie să se mânie pe ceea ce permit legile, și închei [spunându-vă] că nu a însemnat că mi-am pierdut respectul față de Alteța Voastră, ci că v-am tratat, așa cum trebuie, drept principe ce sunteți; căci dacă ați fi mai prejos, nu ar avea loc în prezența dumneavoastră sfidarea, ci duelul. Că faptul că motivele mele erau ieșite din comun pentru un om de rând, care o dată încheiată ambasada sa, va redeveni un nobil normal, nu însemna ca eu să îmi fi ținut gura; și când mi se spune că atunci când face pe ambasadorul, își reprezintă republica, răspund două lucruri: pe de o parte, că nu se cade ca un ambasador să vorbească de rău pe un rege, și deci în acest caz nu a vorbit ca ambasador, căci nu avea mandat să vorbească despre regele Spaniei, ci despre alte subiecte; prin urmare, a vorbit în nume personal și în această calitate i-au fost adresate vorbele respective; și de-ar fi vorbit ca ambasador, să luați în calcul, Alteța Voastră, diferențele existente între Veneția și cea mai mare monarhie din lume, aceeași diferență existând și între injuriile lui și răspunsul meu, chiar dacă nu suntem egali în funcție. Eu, chiar dacă am fost exilat din cauza nenorocirilor mele, sunt slujitor al regelui meu și îmi revine obligația să îl apăr pretutindeni. Din puțină ascultare pe care o dau ordinelor Alteței Voastre [vreau] să înțelegeți că eu sunt servitorul dumneavoastră din propria-mi plăcere și voință; dar din orice alt punct de vedere, nu sunt nici vasalul, nici soldatul și nici prizonierul dumneavoastră; căci așa cum Alteța Voastră poate să mă dea afară, tot astfel pot și eu să plec. Cât despre puțină dragoste pe care v-o port, am să vă demonstrez că

³⁸ Notă marginală: în același an, 1629.

este mai mare decât cea pe care i-o port regelui meu, căci din iubire și respect față de dumneavoastră am încetat să îi mai arăt respectul cuvenit Domnului meu de drept, trebuind să fi ucis în numele lui pe acela ce i-a știrbit reputația în public și să îmi pun capul rămășag spre a-l servi; așa că mi-am îndeplinit îndatorirea față de Alteța Voastră, nesocotind-o pe cea față de regele meu. Mai adaug și că Alteța Voastră este acela care nu mă iubește și nu mă apreciază, fiindcă de m-ați iubi, ați permite să mă răzbun, considerându-mă un om drept; dar nelăsându-mă să spăl rușinea adusă regelui meu, demonstrați că nu vă interesează reputația regală și că nici nu vă plac servitorii cinstiți.”

Răspunsul meu l-a uimit pe principe, care a ezitat să îmi răspundă: mai întâi, convins de argumentele mele, mi-a spus că discursul meu aparține unui om care studiase mult duelul, iar cunoștințele mele erau demne de a fi expuse într-un consiliu imperial și că se mândrea că era stăpânul unui astfel de individ; dar că se raporta la problema mea cu propriile-i sentimente, iar nu cu convingerile; că mă considera atât de cinstit încât vroia să îmi pună principatul pe umeri, și pentru ca să-și îplinească visul, [trebuia ca] eu să pun ochii pe una dintre doamnele principesei, pentru că o dată căsătorit, ar fi putut conta pe mine pentru această slujbă, și s-ar fi asigurat că aveam să trăiesc și să mor în serviciul său.

Problema era că dacă ar fi avut încredere în împărat, ceea ce nu era cazul, ar fi vrut să mă trimită în Spania ca ambasador și, dacă regele catolic va fi vrând să îl ajute, ar fi fost sigur că putea să ajungă la Constantinopol și să îl cucerească de la turci, al cărui sultan nu era cel care îl ajutase să devină principe, ci succesorul său, cu care se înțelegea foarte rău din cauza actelor sale de tiranie. Forma și modul de înlăturare ale acestui proiect erau următoarele: împăratul trebuia să promită regelui Spaniei că va intra cu armata sa în Transilvania, pe care ar fi câștigat-o cu ușurință, căci aceasta nu ar fi putut primi sprijin de la Constantinopol sau din altă parte, întrucât principele le-ar fi tăiat calea cu 40.000 de călăreți, astfel încât, cu trecătorile tăiate, și trăind așa cum trăiesc, lipsiți de toate cele, ar fi fost înfrânți cu ușurință, și împreună, cele două armate unite, cu toate acordurile pe care împăratul le-ar fi dorit, ar fi avut trecere liberă către Constantinopol, trecere pe care ar fi asigurat-o principele Valahiei, aliat cu principele nostru, amenințat și maltrat de turci cu mari nedreptăți, care ar fi venit cu douăzeci de mii de călăreți, astfel încât armata noastră ar fi ajuns la o sută de mii de oameni și, aflându-se în apropierea Constantinopolului, i-ar fi fost ușor să îl cucerească. Căci în oraș erau mai neînțelegeri între comandanți și pașale, pe de o parte și spahii și ienicerii pe de alta, care fiind prost plătiți, se răsculau. Creștinii, atât cei liberi, cât și cei supuși, care sunt numeroși, vor face tot posibilul pentru a se elibera de sub stăpânirea otomană. Grecia abia așteaptă să se elibereze de această povară, căci de multe ori a cerut ajutorul și sprijinul militar al regelui nostru spre a scăpa de turci, fapt pentru care pot depune mărturie. Pe aici trebuia să pătrundă Majestatea Sa Catolică cu armata sa, pentru a păcăli puterile inamice și pentru ca venețienii, cu puternica lor armată, să ia în stăpânire ceea ce le va reveni din Dalmația și Croația, căci cu acest scop venise acest ambasador cumsecade.

Principele a luat cuvântul, spunând că îi chemase pe tătari, ai căror ambasadori veniseră cu câteva zile mai înainte pentru a traversa Marea Neagră, în timp ce Polonia îi ataca dinspre Rusia, iar Persia, inamic înverșunat al turcilor, continua lupta pe flancul său; și odată asigurată această alianță, nu mai lipseau decât regele și împăratul, care se încredea în mine, urmând a pătrunde în Constantinopol și a se încorona ca rege al Spaniei, al mării Grecii, al venețienilor,

Dalmației și Croației, dorind să devină astfel domn peste tot ceea ce turcul avea în posesia sa în Ungaria, și vasal al Împăratului. Am considerat că toate acestea mi-ar fi fost favorabile, mie și reputației mele, așa că i-am răspuns că atunci când era vorba de lucruri de o importanță atât de mare pentru creștinătate, îmi făcea plăcere să mă încred în cuvântul său, pe care îl garantam cu onoarea și reputația mea și că apreciam favorul de a fi considerat demn de această întreprindere; și dacă va fi găsit pe un altul mai potrivit, m-aș mulțumi ca rezultatul să fie cel așteptat și că, dacă mă alege pe mine, mă voi strădui să duc la îndeplinire obligațiile ce îmi revin, aducându-i satisfacție.

Acestea fiind spuse, spre a se amuza, principesa a încercat să meargă la vânătoare cu doamnele sale și a vrut să mă ia și pe mine. Pentru a mă scoate de la curte și a evita vreo neplăcere, principele și-a dat consimțământul și am plecat cu ele. Între timp, ambasadorul și-a luat rămas bun și a plecat cu foarte puțină satisfacție personală și cu multă [satisfacție] pentru republică. Cele două rivale mergeau cu principesa: doamna de Esternemberg, la care deja ne-am referit, și frumoasa evreică, pe numele său, Peci Raquel, fiica unui om influent, care a vrut să se încoroneze principe al Transilvaniei, fapt pentru care a fost prins și condamnat la moarte; și în ciuda faptului că principele l-a iertat, senatul și consiliul au executat sentința și i-au confiscat averea, așa cum se face în cazul rebelilor. Principele a luat-o în grija sa pe această fată și i-a dat drept zestre două orașe și a crescut-o în casa sa. Tatăl ei se trăgea din evrei și se ținea după legea ariană, ca și fiica lui. Principesa se interesa de amorul nostru, căci frumoasa Raquel (căci într-adevăr era frumoasă și nu degeaba purta acest nume) căuta în permanență ocazia de a fi cu mine, cu multă viclenie și prudentă [...]³⁹

Le-am găsit pe cele două muze [slujitoarele principesei], căci chiar atâtea erau la număr, și odată întorși în oraș, principesa a fost înștiințată de boala gravă a principelui, așa că am pornit în grabă. Vânătoarea a fost satisfăcătoare, iar principele s-a ridicat din pat mergând la fereastră pentru a vedea intrarea principesei, aceasta fiind solemnă, spre a-i face plăcere. Principele era tratat de hidropizie⁴⁰, care-i boală lungă. Acum se ridica, acum cădea din nou la pat; dar muzica și *sarao*⁴¹-urile obișnuite nu încetau.

Odată încheiate aceste serbări, principele a plecat la băi la recomandarea medicilor săi și a unui neamț recent sosit, doctor mare. Se îmbăia și tot de acolo bea apă înghețată și mai făcea și alte nefăcute de care medicii se pângeau, spunându-i că el însuși se omoară. Boala principelui s-a agravat într-atât, încât i-a chemat pe nobili, de la cel mai mic rang până la Stări, și între timp a poruncit să i se facă o cutie de argint pentru a adăposti o alta de plumb, în formă de coșciug, unde avea să fie îngropat. Cutia de argint era susținută de patru lei, iar deasupra lor se situa un vultur cu efigia între unghii, însemnul său, iar trofeele îi serveau drept sculpturi. În același timp, s-a folosit de sculptorii veniți cu mine de la Veneția pentru a-i ridica mausoleul și mormântul unde avea să își doarmă somnul de veci. Doamnele principesei, patruzeci la număr, au brodat un cearșaf scump și somptuos din brocart, cu multe pietre prețioase și perle, pentru a-l pune sub el, peste cutia mortuară, cu armele sale în cele patru colțuri. Mai apoi s-a brodat un steag cu însemnele sale, pentru a i-l pune la căpătâi: stindardele, cornetele, steagurile și

³⁹ Aici memoriile militarului se opresc asupra relațiilor amoroase ale lui Estrada.

⁴⁰ Afecțiune patologică constând în acumularea de lichid seros în țesuturi (n.n.)

⁴¹ Reuniuni nocturne ale nobililor pentru a asculta muzică și a dansa.

drapelurile câștigate în bătălie, pentru a i le pune la picioare; un frumos vestmânt pentru uzul personal, indispensabili și ciorapi strâmți, dintr-o bucată; haină lungă până la genunchi și *ropón*⁴², cu mâneci lungi și largi; totul din brocart, ale cărui alămuri late și nasturi mari, după cum îi era obiceiul [principelui], erau făcuți din perle, și cu atâtea diamante și rubine, încât însumau, laolaltă cu penele bonetei rotunde și cu vestmântul, o sută cincizeci de mii de scuzi. Nobilii săi au mers împreună la el, și în prezența lor și-a făcut testamentul, în conformitate cu cele promise împăratului. De față cu toți, a poruncit să fie pus în coșciug în forma în care avea să fie așezat atunci când va muri, însoțit de hohote de plâns ce păreau fără de sfârșit și, când au terminat, a pus-o pe principesa să jure că va începe să guverneze de îndată, chiar dacă nu va fi avut parte de festivități [de încoronare]. Principele s-a retras, căci se simțea foarte slăbit, poruncind ca numai principesa și cu mine să îi pregătim mâncarea, căci se temea că [cineva] ar fi vrut să îi scurteze viața, și așa am făcut, trebuind să dorm în cameră cu principele, [ceea ce a făcut] să crească apropierea mea față de principesa, astfel că suspiciunile au crescut și mai mult. După câte spunea principele câteodată, îi promisese împăratului să fie catolic, ceea ce și era, dar că dacă s-ar fi știut, l-ar fi ars și i-ar fi dezmoștenit pe ai săi.

În fapt, el și-a văzut moartea cu ochii și, chemându-și oamenii, le-a poruncit să îi fie credincioși principesei; a rânduit ceea ce îi lăsa fiecăruia. Eu stăteam pe patul său, cu perlele pe genunchi și cu capul său peste ele și întorcându-și ochii către mine, mi-a spus: „Ah, spaniolul meu. Multe pierzi fiindcă mă pierzi.” M-a încredințat principesei [ceea ce nu era necesar] și i-a spus să mă aibă drept sfetnic și să mi se dea trei cai de-ai săi și o mie de scuzi și același salariu, și în timp ce îi vorbea și o îmbrățișa pe principesa, zicea: „*Domine, non intres in iudicio cum servo tuo, et miserere mei*”⁴³ Vestea că principele va muri a fost transmisă de către doctori împăratului [așa cum se cădea] și de către principele însuși, pentru a o proteja pe nepoata sa, principesa, în caz de revoltă; și astfel, Cezarul a hotărât să îl trimită pe contele de Diatristain⁴⁴, nepot al principelui și cardinal de Diatristain, cavalier al său, pentru orice le va fi fost de trebuință; și care purcesse deja la drum pentru a ajunge la timp. Între timp, au început pregătirile funerare, cu mare fast, trupul fiind păzit zi și noapte de zece mii de soldați, acesta fiind întins pe catafalc în mijlocul bisericii, înconjurat de multe hieroglife, epigrame și enigme latine, maghiare, germane, italiene și spaniole [căci erau ale mele] și de o mulțime de torțe. Acolo au sosit mai marii orașului, aleșii, guvernatorii, președinții și cei doisprezece consilieri ai statului; ei sărutau mâna principelui cu multe lacrimi și cu părere de rău, își prezentau condoleanțele celor din Consiliu și îi jurau credință principesei⁴⁵.

Trecut-au astfel nouă zile, fără vreo mișcare nouă sau vreun semn de neliniște. Nefericita principesa se consola cu prezența mea, și văzându-i ochii ca două fântâni arteziene, din când în când provocând și ochilor mei același efect, zicea: „Faceți bine că plângeți, căci ați pierdut un stăpân care, după mine, pe nimeni nu iubea mai mult ca pe Don Diego. Rugați-vă la Dumnezeu să mă țină la putere, căci vă voi face viața plăcută.” Galanteriile luând sfârșit, principesa s-a

⁴² Haină largă, purtată de obicei peste celelalte haine.

⁴³ „Doamne, nu judeca pe servitorul tău, și ai milă de mine.”

⁴⁴ Francisc, principe de Dietrichstein (1570-1636).

⁴⁵ Notă marginală: „principele Bethlen Gabor murise la 15 noiembrie 1629.”

retras, audiind vizitele obligatorii [în prezența mea] ale consilierilor, nobililor și domnilor, iar restul timpului și-l petrecea cu mine, consultându-mă în probleme importante de stat și de conducere a principatului.

Între timp, a sosit o solie a Marelui Turc, confirmând-o ca principesă și promițându-i ajutor împotriva acelor ce o vor fi jignit. M-a trimis să îl curtez, să îl primesc și să îl petrec pe sol, împreună cu Simon Cornis, generalisim și cancelar major, care era catolic și prieten de-al meu, și cu Giacomo Ruiti, general de artilerie, care de asemenea mă îndrăgea într-un mod ciudat, ei fiind cei care îmi atrăseseră atenția că se murmurau multe pe seama mea și să mă păzesc de vreo trădare. Solul a plecat cu multe daruri, iar eu am început să mă feresc, spunându-i principesei despre avertizarea primită de la mai mulți. Principesa s-a tulburat și mi-a poruncit să nu plec din camera ei, inspirată de un mesager divin, căci baronul trădător Ezconiz, lăsând să se înțeleagă că așa întreține relații necuviincioase cu principesa, ar fi încercat, în timp ce eu așa fi coborât în curte, să mă facă bucăți cu acele săbii încovoiate și scurte pe care ei le numesc *taulos*⁴⁶, pentru ca astfel să o compromită pe principesă și să o îndepărteze de la guvernare. Adevărul este că eu purtam tratative cu catolicii ca să o apere, căci ei sunt nouă în consiliul de stat, din doisprezece, și sunt domni puternici, majoritari în principat, și ca principesa, căsătorindu-se cu un catolic, să devină catolică, și așa căzusem la învoială.

Tot pe atunci, a ajuns contele de Dietristain, ambasador al Cezarului, și și-a prezentat condoleanțele și a confirmat-o în scaun pe principesă din partea Împăratului, oferindu-se totodată să mă protejeze. Căpitanul Cornis m-a avertizat că dacă ieșeam, mi-ar fi venit de hac, astfel că principesa mi-a poruncit să nu ies, chiar dacă la toate întâlnirile eu stătușem cu mâna la căpătâiul scaunului său. Odată plecat ambasadorul și schimbate darurile, principesa a tratat cu ambasadorul și cu cei doi generali la care m-am referit cu privire la ce era de făcut cu mine, și toți erau de acord că pentru a-mi salva viața era necesar să plec de la curte. S-a vorbit și despre modul în care avea să se ducă la bun sfârșit acțiunea și au hotărât ca ambasadorul însuși să mă scoată noaptea, în trăsura sa, și așa am făcut și în acea noapte am plecat în mare taină, dimpreună cu slujitorii și cu caii mei, încât nimeni nu și-a dat seama, lăsându-mi hainele amestecate cu ale ambasadorului⁴⁷.

Am plecat în bună companie și pe drum, contele ambasador m-a rugat să îi spun cine eram și cum ajunsesem în Transilvania. Am ajuns pe domeniul contelui de Racoczi, cel mai mare nobil al Transilvaniei, despre care vom vorbi mai încolo. L-am găsit bucuros de moartea principelui și pregătindu-se de război; și fiind bine primiți și cadorisiți, am plecat departe de pericol, ajungând la Posonia.

Dar să revenim la Transilvania și la starea mizeră în care se afla nefericita noastră principesă. La câteva zile după plecarea mea, poporul a început să se neliniștească, fiind acesta prin natura lui volubil, nesperios și puțin loial stăpânilor săi; și asta se explică prin faptul că acești domni nu erau pământeni, ci aleși, pe care nu îi prețuia, întrucât nu toți îi cunoșteau, fiind făcuți domni și aleși de un grup restrâns de persoane. Nu voiau să conducă o femeie și, fiind lucru știut că pe principesa, soție a principelui Andrei Batori, o repudiaseră după moartea soțului său, luându-i coroana și bunurile [într-asa măsură încât, pe vremea mea, umbla după baroni și conți, cerând ajutor bănesc], imitând acest exemplu inuman, doreau să facă același lucru și cu actuala. Și aflând ea, prin intermediul lui Simon Cornis,

⁴⁶ Probabil paloș.

⁴⁷ Notă marginală: „Am plecat din Alba Iulia la 24 ianuarie 1630, la vârsta de 41 de ani.”

generalisim al principatului, a plecat și s-a retras la Alba Iulia [la Făgăraș], fortăreață și castel puternic, unde s-a dus cu doamnele sale, cu casa și bogățiile, și a trimis vorbă împăratului să vină în apărarea ei. Profitând de această schimbare, contele Racoczi și-a adunat oamenii și a mers cu zece mii de cai să se încoroneze. Motivul era că tatăl său, contele de Racoczi, de al cărui nume nu-mi amintesc, fusese ales principe al Transilvaniei, pe care a luat-o în primire și a condus-o; și murind acesta câțiva ani mai târziu, a rămas acest copil atât de mic încât, nefiind apt să guverneze, l-au ales pe Bator Gabor, fiul lui Andrei Bator, la care ne-am referit mai înainte, ucis din porunca lui Bethlen Gabor sau a soției sale, după cum se spune, și astfel s-a încoronat. Acum, reapărând acest Racoczi, a luat [Transilvania] prin forța armelor și cu acordul Marelui Turc, față de care a crescut stipendiile, iar principesa, în baza unor înțelegeri, a părăsit principatul și a mers mai apoi la Viena [dar nu în timpul meu] și s-a făcut catolică la insistențele infantei Spaniei, ajunsă deja regină a Ungariei și Boemiei și acum împărăteasă; iar contele Racoczi a rămas la cârma Transilvaniei și domn al Ungariei, alungându-i pe fratele, soția și nepoții principelui Bethlen Gabor, precum și pe susținătorii și pe rudele sale. Despre această poveste și despre ce s-a mai întâmplat ulterior nu mai știu însă nimic.

Discurs despre viața autorului prin intermediul anelor, concluzie

Anul 1627

Am plecat de la Veneția, fiind chemat de principele Transilvaniei și de acolo, spre Ungaria.

Anul 1628

Lugoj, 5 [ianuarie]

Am trecut râul Timiș, pe 6.

La Caransebeș, 6.

La Santa Maria Orlea, pe 2 februarie.

Saxopoli [Orăștie]

La Vinț, traversând Vanisio, 15.

Pe 16 [februarie] am ajuns la Alba Iulia, reședința principelui [numită Bellogrado⁴⁸] și negăsindu-l, am mers preț de patru zile să îl căutăm și l-am aflat la marele castel din Făgăraș, pe când se împlineau două luni de când eram pe drum. Am fost foarte bine primit de către principe, despre ale cărui isprăvi vorbesc pe larg în discursul meu, căci au fost extrem de diverse serviciile mele în slujba lui și a principesei: sfidarea ambasadorului Veneției, flirturile cu doamnele și suspiciunile provocate de favorurile principesei, ceea ce mi-au adus neajunsuri. Și primind, spre nenorocul meu, multe daruri [asta ca să nu uit niciodată că vanitatea e trecătoare și că Dumnezeu este etern], a murit principele pe când ajunsesem la apogeu. Am părăsit Transilvania, însoțit de ambasadorul împăratului, contele Distristain, îndreptându-mă în compania lor, spre Germania.

⁴⁸ Bălgrad, n.n.

DIEGO DE ESTRADA AND HIS INFORMATION ABOUT TRANSYLVANIA

(Abstract)

In this new article about the information provided by the Renaissance Spanish soldier, Diego de Estrada, about Transylvania, we focus our attention on translating all the fragments where Estrada presents his Transylvanian experience, both the credible and the less credible details. Our analytical intervention is reduced to a minimum, in order to let the information speak for itself.

Keywords: Diego de Estrada, Spain, Transylvanian, cultural history, comparative study.